

JOHN LOCKE'UN DEVLET TEORİSİ

Müzeyyen EROĞLU¹

ÖZET

John Locke, modern dönemin en etkili siyasi filozofları arasında yer alır. İnsanların doğuştan özgür ve eşit iken, sosyal sözleşmenin sonucu olarak doğa durumundan, yasal siyasi iktidarın bir parçası olabilmek, haklarını daha iyi güvence altına alabilmek, yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarından daha rahat yararlanabilmek için bazı haklarını iktidara devrettiklerini savunmuştur. Locke aynı zamanda yasama ve yürütme güçlerinin ayrılığı ilkesini savunduğu için de önemli bir yere sahiptir. Düşünürün devlet konusundaki fikirleri, günümüzde de etkilerini devam ettirmektedir. Bu çalışmadaki amacımız da Locke'un devlet iktidarı ve bu iktidarın sınırlandırılması ile ilgili fikirlerini ortaya koyarak bu fikirlerin günümüze olan etkilerini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: John Locke, Devlet Teorisi, Kuvvetler Ayrılığı

JOHN LOCKE'S STATE THEORY

ABSTRACT

Locke is among the most influential political philosophers of the modern period. He used the claim that men are naturally free and equal as part of the justification for understanding legitimate political government as the result of a social contract where people in the state of nature conditionally transfer some of their rights to the government in order to better insure the stable, comfortable enjoyment of their lives, liberty, and property. Locke is also important for his defense of the principle of the separation of legislative and executive powers. Philosopher's ideas on the state keep its importance today. The main purpose of this study is to introduce Locke's idea about state power and the limits of this power and investigate the impact of these ideas today.

Key Words: John Locke, State Theory, Separation of Powers.

¹ Arş.Gör.Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, meroglu@erciyes.edu.tr

GİRİŞ

XVIII. yüzyılın en önemli düşünürleri arasında yer alan John Locke, düşünce özgürlüğünü, eylemlerimizi akla göre düzenlemek anlayışını en geniş ölçüde yayan ilk düşünür olduğu için Avrupa'daki aydınlanma ve Akıl Çağı'nın gerçek kurucusu olarak kabul edilir.

Locke, bütün eserlerinde gelenek ve otoritenin her çeşidinden kurtulmak gerektiğini, insan hayatına ancak aklın kılavuzluk edebileceğini ileri sürer. Bu düşünceleriyle, günümüzde liberal demokrasi olarak bilinen ve insanların doğalarından getirdikleri temel haklarını, özgürlükçü ve eşitlikçi bir çerçevede koruyarak sürdürmeyi amaçlayan siyaset kuramının öncülerinden biri olarak görülmektedir. Mutlakiyet yönetimlerini ilk sarsan kişi olarak tarihe geçmiştir. Mutlakiyet yönetiminde açtığı sarsıntılar sonucunda zamanla derin yarıklar oluşmuş ve üç büyük devrimin temelleri atılmıştır. İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerinin temelini oluşturan filozof olarak akıllara yer etmiştir.

Politikada ılımlılıktan yana olan ve anayasal yönetimi tercih eden Locke, bağınaz ve karanlık mutlakçılığa karşı çıkarak, hoşgörüyü, temsil sistemine, parlamentoya ve demokrasiye olan inancıyla, 1688 Devrimi'ni desteklemiştir.

“Yeni görüşler her zaman nedensiz bir kuşkuyla ve genellikle itirazla karşılanır; çünkü henüz yaygın değillerdir” diyen Locke'un yenilikçi düşünce tarzı, tarihin ilk anayasası olarak bilinen ve özgürlüğün temellerini atan ABD Anayasası'nda ve tarihin en büyük düşünsel ve toplumsal hareketi olarak görülen Fransız Devrimi'nde kitleleri etkilemek için kullanılmış, günümüzde hala tam olarak sağlanamayan insan haklarını bütünüyle gözeten, liberal demokrasi kuramı üzerinde oluşturucu, geliştirici ve tamamlayıcı bir etki yaratmıştır.

Modern sözleşme kuramcılarının ilki Hobbes'tur. Hobbes (1651), insanların sivil toplumu oluşturmadan önce içinde buldukları doğa durumunu, bir nefret ve savaş hali olarak tanımlamış ve bir devletin meşru egemeninin bir kişi (monark), bir azınlık (aristokrasi) ya da çoğunluk (demokrasi) olabileceğini söylemiştir. Hobbes'un tercihi bir kişinin yönetimidir. Çünkü monarkın otoritesi, en birleşik ve barışı en iyi şekilde koruyacak otoritedir. Sözleşmeyi ihlal eden egemen de yalnızca bireysel direnmeyle durdurulabilir; direnme yaygın hale gelirse toplumu doğa durumuna geri götürür. Locke (1690), Hobbes'un devlet görüşünü eleştirmiş, siyasal toplumun oluşumunda temel alınan doğa durumunun bir savaş değil barış hali olduğunu ileri sürmüştü, monarşiye şiddetle karşı çıkarak en uygun yönetim şeklinin demokrasi olduğunu savunmuştur. Locke'a göre sözleşmenin ihlali, kişilere yalnızca bireysel direnme değil kolektif direnme yani ihtilal hakkı da vermektedir. Anayasacılığın özünü oluşturan “siyasi iktidarı sınırlama” düşüncesini ve yine anayasacılığın ayrılmaz parçasını oluşturan “kuvvetler ayrılığı” kuramını ortaçağda ilk kez ortaya atan John Locke'tur. Bu düşünce daha sonra Montesquieu'nun 1748 yılındaki “Kanunların Ruhu” adlı eseriyle geliştirilerek günümüzdeki şeklini almıştır.

Siyasal düşünce tarihinin en önemli simalarından biri olan Locke ve onun fikirleri hakkındaki tartışmalar hala canlılığını korumakta, düşünceleri 300 yıl önce olduğu gibi bugün de liberallere yol göstermeye devam etmektedir. Bir makalenin sınırları içinde alınamayacak olan Locke ile ilgili olarak bu çalışmamızda hedefimiz, onun devletin oluşumu, devlet erklerinin kaynağı ve sınırlarını belirlemede oynadığı köklü rolün ana mahiyetini ortaya koyarak, anayasal sistemimiz içinde görüşlerinin etkisini açıklamaktır.

Bu amaç doğrultusunda John Locke'un temel eserlerinden Two Treatises of Government, Of Civil Government, Hoşgörü Üzerine Bir Mektup'a başvurularak devlet teorisi konusunda görüşleri irdelenmiş, öğretilerde ünlü düşünürün devlet teorisi, mülkiyet anlayışı ve kuvvetler ayrılığı konularında meydana getirilen eserler incelenerek, günümüzde

düşüncelerinin uygulanabilirliği ve anayasal sistemimizdeki etkileri konusunda sonuca varılmaya çalışılmıştır.

1. LOCKE'UN YAŞADIĞI DÖNEMDE AVRUPA VE İNGİLTERE'DEKİ GELİŞMELER

XVII. yüzyılda Batı Avrupa toplumlarını ilgilendiren önemli sorunlardan biri güçlü, merkezi ulusal devlet haline dönüşebilmektir. Çünkü iç savaşlar ve din savaşları yüzünden meydana gelen sosyal-siyasi krizlerden dolayı toplumlar karışıklık içindeydi ve bütün bu karışıklıkları giderecek, toplumu düzenleyecek güçlü iktidarlar yoktu. Devletler sosyal ve siyasi krizlerin yarattığı bunalımlar içindeydi. Bu yüzyılda yaşanan iç savaşlar ve din savaşları, İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi güçlü iktidarları gerektirirken, aynı zamanda toplumlarda barış ve düzen özlemi de yaratmıştır. Bu durum da güveni, düzeni ve barışı sağlayacak güçlü merkezi otoritelerin ve mutlakiyet yönetimlerinin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Düzensizlik ve karışıklıklar mutlak monarşilerin ve mutlak monarşiyi savunan filozofların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. XVII. yüzyıl; ekonomik, sosyal, siyasi ve dini alanlarda krizlerin yaşandığı, Fransa'da mutlakiyetçi monarşik yönetimlerin güçlendiği, İngiltere'de mutlak monarşi denemelerinin yapıldığı ve teori alanında da mutlakiyetçi görüşlerin savunulduğu bir yüzyıl olmuştur (Göze, 1995:124).

XVII. yüzyıl yalnız siyasi alanda değil, bilim alanında meydana gelen gelişmeler bakımından da önemli olup, önemli keşiflerin yapıldığı, önemli gelişmelerin yaşandığı, Bacon, Kepler, Galiée, Descartes, Pascal, Newton gibi önemli bilim adamlarının yetiştiği bir dönemdir. Bilim alanındaki gelişmeler doğa yasalarını anlama ve bunlara göre yeniden değerlendirmeler yapmaya olanak sağlamıştır. Bunun sonucunda da hukuk ile Tanrı arasındaki ilişki zayıflamaya, siyaset ile teoloji arasındaki bağlar kopmaya, doğal hukuk anlayışı, tanrısal kökeninden uzaklaşıp yerini akla bırakmaya başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler aydınlanma düşüncesinin doğmasına zemin hazırlamıştır. John Locke da Aydınlanma Çağı'nın özellikle İngiliz ve Fransız aydınlanmasının önemli isimleri arasında yer almaktadır. Düşünür, amprizmin ve pozitivist bilim anlayışının önemli temsilcileri arasındadır. Bilimsel bilginin deneyle elde edilebileceğini savunmuştur.

2. LOCKE'UN İNSAN VE TOPLUM ANLAYIŞI

2.1. DOĞA DURUMU

Locke, ilk incelemesinde teolojik temellere dayanılarak haklı gösterilmeye çalışılan kralın mutlak ve tanrısal hukukunu reddetmiş ve yönetimin ortaya çıkışı için başka bir açıklama ve siyasi güç için de başka bir kaynak bulmanın zorunluluğundan bahsetmiştir. Politik iktidarın kaynağını bulmak için Locke da Hobbes gibi, insanların politik topluluklar kurmadan önce içinde buldukları doğa durumunu incelemekle işe başlamış ve kuramını bunun üzerine oturtmuştur (Russel, 1948:647). Ancak insanların bir toplum kurmadan önceki doğa durumlarının nasıl olduğu sorusuna Locke'un verdiği cevap, Hobbes'un düşüncesinin tam zıddıdır. Locke'un tabiat hali, Hobbes'un insanın insanın kurdu (*homo hamini lupus*) olduğu tabiat halinden tamamıyla farklıdır. Zira Hobbes, insanların egoist olduğunu ve insanların içinde buldukları doğa durumunun bir nefret hali, herkesin savaştığı bir savaş hali olduğunu ileri sürerken (Akın, 1987:105) Locke, buna karşı çıkararak doğa durumunun bir savaş hali olmadığını, aksine savaşın doğa durumu için potansiyel bir tehdit olduğunu ileri sürmüştür (Cevizci, 2001:230; Hobbes, 1995:92-93-94; Pollock, 1904). Locke'a göre doğa durumu, bir barış halidir, karşılıklı yardım ve birbirini esirgeme halidir. İnsanların tabii olarak

içinde buldukları durum tam bir özgürlük hali olup bu durum aynı zamanda bir eşitlik halidir. Doğa durumunda insanların eşit olması, her türlü güç ve yargı hakkının karşılıklı olması ve bunların kimsenin elinde başkasından fazla bulunmamasıdır. Burada haklar ve kuvvetler karşılıklıdır, hiç kimsenin başkasından daha fazla hak ve kuvveti yoktur. Doğa durumu bir özgürlük halidir ama bu herkesin istediğini yapabileceği anlamına gelmez. İnsanlar her şeyden önce doğa kanuna, yani aklın kanununa bağlıdırlar. Tanrının insanlara verdiği bu doğa kanununun sonucu olarak herkes eşit ve bağımsızdır. Ancak bu bağımsızlık, kimseye başkasının can, mal ve özgürlüğünü ortadan kaldırma hakkını vermez. Öyleyse herkes birbirinin hakkına saygı göstermelidir (Bakırcı, 2004:15; Tannenbaum&Schultz, 2008:295; Tunçay, 1969:167-167). Doğa durumunda hakkı ihlal edilen kişinin saldırganı cezalandırma ve doğa kanununu uygulama hakkı vardır. Ama bu mutlak bir güç değildir (Akarsu, 1967:73-74; Locke, 2000:106). Tatbik edilebilecek cezalar akla uygun ve kusurla orantılı olup sadece sebep olunan zararı telâfi edici ve gelecekte benzer hallerin meydana gelmesini önleyici mahiyette olan cezalardır. Ancak hakkı ihlal edilen kişilere tanınan bu cezalandırma yetkisi bazı sorunları beraberinde getirebilir. Örneğin oç alma, kendisinin ve yakınlarının lehine karar verme gibi insani zaafılar yüzünden aşırı bir durum ortaya çıkabilir. Bunun sonucu da karışıklık ve düzensizliktir. Bu ortamda, insanlar özgür olmasına rağmen, korkular ve sürekli tehditlerle dolu doğa durumunu bırakmayı isterler. İşte bu durum insanların siyasal toplumu oluşturmalarına neden olmuştur. Bu aynı zamanda siyasal iktidarın sınırlarının belirlenmesinde de temel hareket noktasını oluşturmaktadır (Gülsoy, 2000:278; Akipek, 1953:259-262; Pollock, 1904).

Her bireyin insan olmaktan gelen eşitliğinin sivil toplum içerisinde anlam kazandığını ifade eden Locke, “Eğer insan, doğa halinde kendi şahsının ve mülklerinin mutlak egemeniyse, niçin bir başka erkin tahakkümüne ve teftişine kendini tabi kılar?” sorusuna “Cevap kolay, zira her ne kadar doğa halinde insan bir hakka sahipse de bu haktan yararlanıp yararlanamayacağı gayet belirsizdir ve başkalarının istilasına daima açıktır” şeklinde yanıt vermekte ve sivil toplumu insan hayatlarının özgürlükleri ve mülkleri karşılıklı muhafazası için birleşmiş ve tek bir vücut olmuş şekli olarak tanımlamaktadır (Corcuff, 2008:31-32).

İnsanlar, siyasal toplumu oluştururken, ihtiyaç duydukları için bir sözleşme yapmışlardır. Bu sözleşme, devleti meydana getiren ve ona katılan kişiler arasında yapılmaktadır. Sözleşmenin yapılabilmesi için toplumda yeterli sayıdaki özgür insanın oybirliği gerekir. Bu durum da yasal hükümetin başlangıcını oluşturmaktadır. İnsanlar, siyasal iktidarı kurarken, ihtiyacı olan güçleri de ona devretmektedirler. Daha önce de değinildiği üzere doğa durumundaki insanların sahip olduğu iki güç vardır: Birincisi, doğa kanunları çerçevesinde, kendisinin ve başkalarının özgürlüklerine zarar vermeden her şeyi yapabilme gücü, ikincisi ise doğa kanununa karşı işlenmiş suçları cezalandırma gücüdür. Siyasal toplumu oluşturan insanlar bu güçlerden ilkinin, gerektiği oranda, ikincisini de tamamıyla siyasal iktidara bırakmayı kabul etmişlerdir (Gülsoy, 2000:284).

Locke, devletin amacının özgürlüğü güvence altına almak olduğunu ve devletin kaynağının toplum sözleşmesinde aranması gerektiğini, iktidarın bireysel kabulü amaçlamak zorunda olduğunu belirten görüşleriyle liberal düşüncenin gelişimine katkıda bulunmuştur (Çetin, 2002:88).

Dahl’a göre, Locke insanlara, birçok durum bakımından açıkça geçersiz olmakla birlikte, belirli amaçlar bakımından belirleyici olabilecek bir tür doğal eşitlik atfetmektedir. Locke en azından kolektif kararları gerektiren konularda insanların önemli bir anlamda eşit olduklarını veya eşit olduklarının kabul edilmesi gerektiğini içeren temel bir evrensel inancı

paylaşmaktadır. Locke'un bu vurgulaması, aynı zamanda kutsal dinlerin ortak öğretilerinden esinlendiğini göstermektedir (Dahl, 1993:106).

2.2. SAVAŞ DURUMU

Locke politik iktidarın kaynağını ve siyasal topluma geçişin nedenlerini açıklarken sadece doğa durumundan bahsetmemiş, bunun yanı sıra savaş halinden de söz etmiştir. Locke'a göre savaş hali, bir düşmanlık ve yok etme durumudur. İnsanların üzerinde gerektiği zaman ceza veren bir otoritenin, iktidarın bulunmadığı bir ortamda, suçlu ile cezalandırma hakkını kullananlar arasında bir savaş çıkar. Çünkü söz edilen doğa durumunda herkes doğa kanunlarını yürütme ve bu kanunlara aykırı davranışları cezalandırma gücüne sahiptir. Bir başka deyişle insanların cezalandırma haklarını kullanmak ve devam ettirmek istemeleri bir savaş durumunun ortaya çıkmasına neden olur (Karagöz, 1996:138; Locke, 2000:112; Tannenbaum&Schultz, 2008:299-300). İşte bu savaş halinden kurtulma isteği, insanların doğa durumundan ayrılıp toplum halinde yaşamaya başlamalarında başlıca nedendir. Yeryüzünde bir otorite kurulunca da bu savaş halini devam ettirmek için bir sebep kalmaz. Locke, özgürlüğü, eşitliği, doğa durumunu her an tehdit edebilecek bir savaş durumunun ortaya çıkması ihtimaline karşı siyasal toplumun kurulduğunu ve başvurulabilecek bir üstün gücün de bu şekilde oluştuğunu ifade etmektedir. Buradan çıkan sonuç, üstün gücün bir başka ifadeyle otoritenin varlık nedeninin, bireylerin canlarının, mallarının ve özgürlüklerinin herhangi bir saldırıya karşı korunması olduğudur.

3. MÜLKİYET ANLAYIŞI

Doğa durumunda, insan özgür olduğuna, kendi kişiliğinin ve mallarının mutlak efendisi olduğuna göre, neden bu özgürlüğünden ayrılarak kendisini bir hükümete ya da başkasının otoritesine tabi kılmaktadır? Locke'a göre; herkes aynı hakka sahip olunca bir başka deyişle herkes kendi kendisinin kralı olunca çoğu zaman adalet ve eşitlik tam olarak sağlanamaz ve bu durumda erişilen mutluluk da kesin olmaz, garantisi az olur. Bu nedenle insan özgür olmasına rağmen sürekli tehdit ve tehlikelerle dolu olan bu şartlardan vazgeçmeye razı olur. Bu şekilde hayatlarını, özgürlüklerini, mallarını kısaca Locke'un tabiriyle, mülkiyeti karşılıklı korumak için toplum kurmak üzere başkalarıyla birleşir (Akarsu, 1967:75). Locke'a göre; insanların devletler kurarken göz önünde bulundurdıkları başlıca amaç, mülkiyetlerinin korunmasıdır ki bunu doğa durumu yeterince yerine getiremez.

Görüldüğü üzere Locke'un düşüncesinin temelini oluşturan şey, mülkiyettir. Locke mülkiyet kavramını malvarlığının yanı sıra yaşam ve özgürlüğü de içine alacak şekilde çok geniş bir anlamda kullanmıştır (Şenel, 1982:444-445).

Hoşgörü Üzerine Bir Mektup adlı eserinde de ünlü düşünür, mülkiyeti en geniş anlamda tanımlamaktadır. Ona göre devlet, insanların sadece kendi sivil çıkarlarını tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için oluşturulmuş bir insan toplumdur. Bu sivil çıkarlar "hayat, özgürlük, sağlık ve bedeninin dinlenmesi; para, arazi, ev, eşya ve benzeri dışsal şeylerin mülkiyetidir (Locke, 1995:7). Görüldüğü üzere Locke'un düşüncesinde yaşam, özgürlük ve mal sahipliği birbirinden ayrılmaz bir bütün olup genel olarak mülkiyet kavramı ile açıklanmaktadır. Mülkiyet hakkının çalışmayla kazanılacağına inanan Locke'a göre, yeryüzü Tanrı'nın insanlara ortaklaşa yararlanmaları için sunduğu bir nimettir. Bu nimeti çalışması ile işleyen, üreten ve kendi emeğiyle doğadan söküüp alan insan, onun sahibi olur. Mülkiyetin gerçek kaynağı insanın çabası olup, mal edinme konusunda çalışmanın dışında herhangi bir sözleşmenin, yasanın ya da otoritenin sözü geçmez. Ayrıca, insanın çalışması ile meydana getirdiği şeyler üzerinde kendisinden sonra gelecek çocuklarının da bir mülkiyet hakkı

doğacaktır (Akin, 1987:131; Arnhart, 2004:238; Tannenbaum&Schultz, 2008:296-297). Locke bu fikri şu şekilde açıklamaktadır: Her insanın bizzat kendi şahsı üzerinde de bir mülkiyet hakkı vardır; bu hak ise sadece ve sadece kendisine aittir. Bunun neticesi vücudu ile yaptığı "çalışma = emek (labour)" ve ellerinin vücuda getirdiği "eser" tamamen onundur. Böylece, şayet bir insan, herhangi birşeyi tabiatın yaratmış olduğu vaziyetten ayıracak olursa, o şeye kendi emeğini ilâve etmiş, ona kendisinden de bir şeyler katmış olacağından, o şey onun mülkiyetine girer. Bir şey, tabiatın kendisini yaratmış olduğu durumdan o insan tarafından çıkarıldığı takdirde, bu iş için sarfedilen emek, artık diğer insanların bu şey üzerinde müştereken haiz oldukları hakkı ortadan kaldırır. Zira "emek", "emek sarfeden" in en tartışma götürmez mülküdür; ve ondan başka hiç kimsenin onun emeğinin semerelerini toplamak hakkı yoktur. Ancak aynı nitelikteki müşterek mallardan başkaları için de kâfi miktarda olmalıdır. Pınarda kaynayan su, herkesin olduğu halde, kimse testideki suyun onu doldurmuş olana ait olduğundan şüphe etmez. Çünkü testiye dolduran şahsın emeği, o suyu artık, herkese müştereken ait bulunduğu tabiatın ellerinden ayırmıştır ve böylece ona sahip olmuştur (Locke, 1940:26-28; Akipek, 1954:515-516).

Düşünür, kişinin etrafını çevirdiği ve sürdüğü toprak üzerinde olduğu gibi emeği geçen şeyler üzerinde de doğal bir hakkı olacağını ileri sürmüştür. İnsanın, emeğiyle kendi kişiliğini, ürettiği nesneye yayması sonucu özel mülkiyet doğmuştur. İnsan, üretilen nesneye kendi gücünü harcamakla onları kendisinin bir parçası durumuna getirir. Bunların faydaları da genel olarak üzerlerine harcanan emek ile orantılıdır (Sabine, 1969:214).

Locke, mülkiyet hakkının sınırını da belirlemeye çalışmıştır. Toprağı insana veren Tanrı olduğuna göre, mülkiyet hakkı kutsaldır. Kimse kimsenin mülküne el uzatamaz. Toprağı veren Tanrı, bu nimetten herkesin yararlanmasını da istediği için her insan sadece ihtiyacını karşılayacak kadar mülk edinmelidir. Şu halde, her insanın mülkiyet hakkı, diğer insanların mülkiyet hakkıyla sınırlanmıştır. Toplumdan önce var olan bu hakkı korumak da toplum yasalarına düşer (Akin, 1987:131-132).

4. YÖNETİM ŞEKİLLERİ

Doğa durumundan toplum düzenine bir başka ifadeyle politik düzene geçerken insanlar doğal durumda kendilerinde bulunan yasama ve yürütme haklarını (cezalandırma haklarını) toplumdaki en üst güç olan egemene devrederler. Bunun karşılığında ise haklarını devrettikleri hükümetten güvenliklerinin sağlanmasını isterler. Böylece belli sayıda insanın, kendi doğa kanununa dayanan haklarını bir topluluğa bırakarak, bir toplum kurmak üzere kendi rızaları ile birleşmeleri, politik yahut medeni toplumları meydana getirir ve doğa durumunda yaşayan insanlar da bu halden çıkıp bir medeni toplum içine girerler. Doğa durumu ile siyasal ya da uygar toplumu birbirinden ayıran en önemli fark, siyasal toplumlarda insanlar arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamaya ve suçluları cezalandırmaya yetkili, başvuracakları ortak bir yasası ve yargı organı olmasıdır. Ortak bir başvurma yeri olmayanlar ise hala doğa durumundadır.

İnsanların bu şekilde birleşmeleriyle, bazılarının dünyada tek hükümet şekli saydığı mutlak monarşiler de doğabilir ki Locke'a göre, mutlak monarşiler medeni toplumla bağdaşmaz. Çünkü medeni toplumun kuruluş amacı, insanların kendi başlarına karar verdikleri doğa durumundan kurtulmaktır. Mutlak monarşilerde ise sadece hükümdarlar kendi başlarına karar vermekle doğa durumunda kalmışlar, bunlar kendilerine itaat eden kimseler karşısında hem kanun koyucu hem de bu kanunu yürütücü olmuşlardır. Bu öyle bir haldir ki, bütün insanlar sadece bir kişi dışında, bir toplum haline gelmek için doğa durumunu bırakmış, yalnız o kişi ya da azınlık, doğa durumunun bütün özgürlüğünü muhafaza etmiştir. Oysa

medeni toplumlarda bütün kişiler, en üsttekilerle en alttakiler, eşit olarak kendi buldukları ve konulmalarına katıldıkları kanunlarla bağlıdır. Medeni toplumlarda bunu sağlayan ve garanti altına alan iki temel unsur vardır: Birincisi kanun koyucu kuvvetin, halkın seçtiği herhangi bir topluluğa verilmesi, ikincisi ise kanun koyucu kuvvetin, kanunları yürütücü kuvvetten ayrılmasıdır. İnsanlar, bir topluluk ya da bir hükümet kurmaya razı olunca, çoğunluğun başkalarını idare etme hakkı bulunduğu tek bir yapı meydana getirmek zorunda kalacaklar ve birbirlerine bağlanacaklardır. Tek bir vücut gibi hareket edebilmek de ancak çoğunluğun istem ve kararlarına uymakla mümkün olacaktır. Zira bütün insanları tek bir düşünce altında toplamaya imkân yoktur. O halde herkes kendi rızası ile çoğunluğun istemine bağlanacaktır. İşte insanların bu çoğunluk ilkesini kabul ederek tek bir toplumsal yapı meydana getirmek üzere birleşmeleri politik toplumları meydana getiren şeydir. Yasaya uygun, meşru bir hükümetin meydana gelmesi de ancak bu şekilde mümkündür (Akarsu, 1967:77-79). Locke'un bu düşüncesi 1924 tarihli TC Anayasası'nda da kabul edilen günümüzde çoğunlukçu demokrasi olarak adlandırılan görüşe kaynak teşkil etmiştir. Çoğunlukçu demokrasi anlayışı, “çoğunluk prensibi (principe majoritaire)”ne dayanır. Çoğunluk prensibi şu iki önermeyle özetlenebilir: “Devlet, halkın çoğunluğunun iradesine göre yönetilmelidir” ve “çoğunluğun kararı, her şeyin üstündedir”. Bu anlayışa göre, çoğunluğun yönetme hakkı mutlak; bu hak çoğunluğun kararını sınırlandırıcı etkiye sahip azınlık hakları gibi kavramlarla sınırlandırılmamalıdır. Ancak bu anlayış azınlık haklarına önem vermediği için çok fazla eleştirilmiştir. Günümüzde genel kabul gören ilke çoğunlukçu demokrasi anlayışı olup bizim anayasal sistemimizde ilk kez 1961 Anayasası ile kabul edilmiştir. 1982 Anayasası da çoğunlukçu demokrasi anlayışını benimseyip uygulamaktadır. Çoğunlukçu (plüralist) demokrasi anlayışı, toplumun çoğunluk tarafından yönetileceği düşüncesini reddetmez; ama çoğunluğun yönetim hakkının azınlığın temel haklarıyla sınırlı olduğunu savunur. Bu anlayışa göre, bugünün azınlığının yarın çoğunluk haline gelme hakkı vardır. Çoğunluk, başta bu hak olmak üzere, azınlığın temel hak ve özgürlüklerine saygı göstermek zorundadır (Gözler, 2008b:114)

Locke'a göre, kanun yapan gücün kimde olduğuna bakarak, bir devletin şekli hakkında hüküm verilebilir. İnsanlar politik bir toplumda bir araya gelmeden önce, doğa durumunda iken, yasama ve yürütme yetkisi herkes tarafından kullanılabilirdi. Politik bir topluma girdikten sonra da çoğunluk, toplumda kanunları yapma ve kanunları yürütme gücünün tamamını kullanabilir. Yasaları yapan toplum, yasaların yürütülmesini sağlayacak olan temsilcileri seçer ve bu görev temsilciler tarafından yürütülürse, bu hükümet şekli mükemmel bir *demokrasidir*. Çoğunluk yasaları yapma gücünü seçilmiş birkaç insanın ve onların mirasçılarının veya vekillerinin eline bırakabilir, bu durumda hükümet şekli *oligarşidir*. Ya da kanunları yapma gücü çoğunluk tarafından tek bir kişiye bırakılabilir ki bu da *monarşidir*. Bir monarşide kanun koyma işi bir monarkın kendisine veya mirasçılara verilmişse (babadan oğula geçen) bu hükümet şekli kalıtsal monarşidir. Fakat yasama gücü, bir monarkın hayatı boyunca geçerli ise ve o öldükten sonra yerini alacak kişiyi seçme hakkı, çoğunluğa aitse o zaman bu hükümet şekli seçici monarşi adını alır (Karagöz, 1996:151).

Locke'un yönetim şekilleri konusundaki bu sınıflandırması, bugün de anayasal sistemimizde geçerliliğini sürdürmektedir. Bu sınıflandırmanın yanında günümüzde var olan doktriner tartışmalar genellikle yasama ve yürütme kuvvetleri arasındaki ilişki üzerine yapılmıştır. Modern bir devleti oluşturan üç erkten ikisi olan yasama ve yürütme erkleri arası ilişkiler aynı zamanda o devletin siyasi rejimini de belirler. Bu iki kuvvetin aynı elde toplandığı durumlarda kuvvetler birliği rejimleri ortaya çıkar. Kuvvetlerin yürütme erkinde birleşmesi “diktatörlük rejimlerine”, yasama erkinde birleşmesi de “konvansiyonel ya da

meclis hükümeti rejimine” yol açmaktadır. Günümüzde meclis hükümeti sistemi İsviçre’de uygulanmaktadır (Özer, 2003:107-117). Kuvvetlerin ılımlı ayrılığı da denilen “kuvvetlerin işbirliği” sistemi parlamenter rejimini teşkil ederken (Özer, 1998:85-88), mevcut iki erkin kesin ayrılığı başkanlık rejimine önyak olur (Özer, 1998:5-13; Kuzu, 1997:7-37).

Locke, bütün bunlara rağmen toplumun, birçok devletin özelliklerini taşıyan bir karma hükümet oluşturabileceğinden de bahseder. Ki buna da 1924 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın kabul ettiği, meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistemin karması olan karma hükümet modeli ile şu an Fransa’da uygulanan yarı başkanlık sistemi örnek gösterilebilir.

5. YASAMA GÜCÜ

Yasama gücünü elinde bulunduran kişi ya da kişilerin sayısına bakarak hükümet şekillerini belirleyen Locke, aslında yasama gücünün gerçek sahibinin toplum olduğunu ama belirli sürelerle ya da süresiz olarak toplumun bu gücü yürütmeleri için başkalarına devrettiğini ifade etmiştir. Bütün devletlerde ilk ve temel pozitif kanun, kanun koyucu kuvveti kuran kanundur. Halk tarafından seçilmiş bir kanun koyucu kuvvet tarafından onaylanmamış hiçbir kararın bir yasama gücü yoktur. Başka bir ifadeyle toplumun rızası olmadan bir kanun, kanun olma niteliğini kazanamaz. Kimsenin topluma, toplumun rızasını almadan kanun koyma ve sınırlamalar getirme gücü yoktur (Akarsu, 1967:79). Bu düşüncesiyle Locke, yasama gücünün ve aynı zamanda yürütme gücünün kaynağını halka indirgemektedir. İktidarın kaynağının bireylerin iradesi olduğunu ileri süren düşünür, başta monarşiler olmak üzere, siyasal iktidarın kaynağına ilişkin o zamana kadar kabul edilen meşruluk anlayışını reddetmiş, meşru yönetimin doğuşunu, özgür insanların istek ve iradelerine dayandırmıştır (Göze, 1995:157).

Locke’a göre yasama gücü, toplumu ve toplum bireylerinin varlıklarını korumak için cumhuriyetin güçlerinin nasıl kullanılması gerektiğini belirleme hakkına sahip olan güçtür. Öyleyse, bütün toplumlarda çoğunluğun iradesine dayanarak elde edilen bu yasama gücünün amacı, toplum ve toplum üyelerinin korunması ve güvenliklerinin sağlanmasıdır. Ona göre, kanunları koyan kişiler toplum üzerinde mutlak ve keyfi bir otoriteye sahip olmamalıdır. Her şeyden önce, bu kişilerin koyduğu kanunların toplumun genel iyiliğine uygun olması, insanların can ve mal güvenliğine aykırı olan herhangi bir kural koymalarına izin verilmemesi gerekir. Ayrıca, yasama gücünü elinde bulunduran kimseler, kendi koydukları kurallara diğer insanlarla aynı derecede uymakla yükümlü olmalıdırlar. Yasama gücünü elinde bulunduran kimselerin Tanrının iradesine aykırı herhangi bir kural koymama konusunda da büyük titizlik göstermeleri gerekir (Çetin, 1994:170). Buradan da anlaşılacağı üzere, Locke’a göre, yasama gücü toplumdaki en üstün gücü oluşturur. Bu güç kime verilmiş olursa olsun verilenler, toplumun bireylerine karşı yerine getirmesi gereken sorumluluklarla donatılmışlardır. Locke, toplum üyeleri tarafından yasa koyma yetkisine sahip kişi ya da kişilere verilen bu sorumluluğun Tanrı’nın ve doğa yasasının gücüne bazı sınırlamalar getirdiğini söyler. Ona göre, yasama gücü toplumda en üstün güç olmakla beraber, mutlak olmayıp bazı sınırlamalara tabidir (Karagöz, 1996:152-154). Locke, yasama gücünün sınırlı bir güç olduğunu Hoşgörü Üzerine Bir mektup adlı eserinde şu şekilde dile getirmektedir: “İnsanlar...malvarlıklarını korumak amacıyla, karşılıklı yardımlaşmalarını sağlayan toplumlara girmelerine rağmen, ya kendi vatandaşlarının yağmacılığı ve hilekarlığı veya yabancıların düşmanca şiddeti nedeniyle bunları kaybedebilirler. Bunlara engel olmanın çaresi (dış güçlere karşı) silahlar, zenginlik ve kabalık bir vatandaş topluluğu; (iç tehlikelere karşı) ise kanunlardır. Bütün bunların yükümlülüğü ise, toplum tarafından sivil yönetime verilmiştir. Bu esastır, bu kullanma

hakkıdır her devlette ki (en yüksek dereceli) güç olan kanun koyucu gücün sınırlarını teşkil ederler” (Locke, 1995:42).

Peki toplumdaki en üstün güç olan yasama gücüne getirilen bu sınırlamalar nelerdir? Bu sınırlamaları şu şekilde sıralayabiliriz (Akarsu, 1967:80-81; Gülsoy, 2000:288-291):

İlk olarak, yasama gücünü elinde bulunduran kuvvet, hiçbir zaman halkın malları ve hayatları üzerinde keyfi bir kuvvete sahip olamaz. İnsanlar doğa durumunda yaşarken de bir başkasının hayatı, malları, özgürlüğü üzerinde keyfi kuvvet kullanma hakları yoktu ki, devletin kurulmasının sebebi mülkiyet hakkının daha iyi korunmasıdır. O halde devletin en yüksek gücü olan yasa koyucu gücün de aynı şartlara sahip olması ve üyelerinin hakları üzerinde fazla bir hakka sahip olmamaları gerekir. Çünkü onun gücü halkın iyiliği ile sınırlıdır, hiçbir zaman kişilere zarar verme hakkına sahip değildir.

İkinci olarak, yasama gücünü elinde bulunduran kuvvet, geçici ve keyfi kararlar alarak iktidarı zorla ele geçiremez. Doğa durumunda var olan kanunlar yazılı değildir. Ama insanlar toplum halinde yaşamaya başlayınca, doğa durumunun sakıncalarını ortadan kaldırmak ve kendilerini ve mallarını korumak için, mülkiyet hakkını herkese tanıyan değişmez kanunlar yapmışlardır. Toplum, yasama gücünü, buna layık gördüğü insanlara verir. Bu kimselerin de açıklanmış, ilan edilmiş ve toplum tarafından kabul edilmiş kanunların dışına çıkmamaları gerekir. Aksi takdirde toplumun huzuru, barışı ve mülkiyet hakkı doğa durumunda olduğundan daha çok tehlikeye düşer. Locke’a göre, devlet yönetimi keyfi olamaz, rastgele kararlara bırakılamaz. Devlet ilan edilmiş, yazılı, herkesin bildiği, anladığı yerleşik kanunlarla yönetilmeli ve yasama gücü de bu kanunların dışına çıkmamalıdır.

Üçüncü olarak, en üstün güç olan yasama, hiç kimsenin malını kendi rızası olmadan keyfi olarak elinden alamaz. Böyle bir keyfiyet durumunda, mülkiyet hakkının hiçbir anlamı ve gerçekliği kalmaz. Devletin gücü, üyelerinin rızaları ile sınırlı olduğundan, toplum üyelerinin devlete vermediği hiçbir hakkı devlet kullanamaz.

Son olarak, yasama, kanun yapma gücünü kimseye devredemez. Sadece halk yasama gücünü kullanacakları belirleme hakkına sahiptir. Mademki bu kuvvet halk tarafından seçilmiştir, o halde halk tarafından kendisine verilen bu kuvveti başkasına devredemez.

Locke yasama gücünü böyle ifade ederek, yasa koyucunun sınırsız gücü olmadığını, aksine yasama yetkisinin belirli bir tarzda hareket etme yetkisi olduğunu savunmaktadır. Yasama yetkisini elinde bulunduranlar sadece genel kurallar yapmalıydılar (Hayek, 1995:81). Locke’un bu savunması özellikle İngiliz iç savaşı sırasında parlamentonun yetkilerini kötüye kullanmasından ötürüdür. Ona göre yasama gücü belirli şekilde hareket eden bir otorite olup belirli durumlarda değiştirilemeyecek ve ilan edilmiş yerleşik kanunlarla yönetmelidir (Hayek, 1997:33).

6. KUVVETLER AYRILIĞI

Locke’un teorisinde siyasal toplum ve siyasal güç bir sözleşmenin sonucu olduğu için bu siyasal güce yönetilenlerin de rızası olacaktır. Bu siyasal güç, mülkiyet hakkını korumak için kurulduğundan bu hakkı ortadan kaldırması düşünülemez. Aksi halde, siyasi otoritenin meşruiyeti ortadan kalkacak ve halkın direnme hakkı doğacaktır. Ancak siyasal iktidarın rızaya dayanması, iktidarın kontrol edilebilmesi için yeterli değildir. Bu nedenle daha somut olarak siyasal iktidarın sınırlandırılması gerekir ki bunun da yolu, kuvvetler ayrılığının gerçekleştirilmesidir (Yayla, 1998:46).

Locke’a göre devlette üç güç bulunmaktadır. Bunlar; yasama gücü, yürütme gücü ve federatif güçtür (Akipek, 1952:179-181).

Locke, en üstün güç olan yasama gücünü, uygar bir toplumun ve bu toplumun üyelerinin korunması amacıyla hükümetin bu gücü nasıl kullanacağına karar veren bir merci olarak anlıyordu. Yasalar koyarak ona göre cezalar veren ve toplumun güvenliğini sağlayan yasama gücü en üstün güç olmasına rağmen keyfi olarak kullanılabilir bir güç değildir. Öyleyse uygar bir toplumda, toplumu ve bireyleri korumaya yarayan kuralları koyan yasama gücüne, bu kuralları uygulayacak olan yürütme gücüne ve bir de dış ilişkileri düzenleyen ve savunmayı gerçekleştirecek olan federatif bir güce ihtiyaç vardır.

Yasama gücü; savaş ve barış yapma, topluluk üyelerine dışarıdan birinin verdiği zararı cezalandırma ve topluluk üyeleri arasında işlenmiş suçlara hangi cezanın verileceğini saptama gücüdür. Yasama gücünü elinde bulunduranların yürütme gücünü de ele geçirmeleri ihtimaline karşılık, iyi düzenlenmiş bir devlette yasama gücü, yasayı yaptıktan sonra dağılmalı ve bu yasalarla kendilerini de bağlı saymalıdır. Bu nedenle yasama gücü, kamu iyiliğini gözeten ve halk tarafından seçilen kimselere verilmelidir. Bir toplumda yasama gücü tarafından yapılan kanunlar bir defada yapıldığı için yasa koyucunun her zaman iş başında bulunması zorunlu değildir. Kanun yapmak üzere halk tarafından seçilmiş kişiler, kanunları yaptıktan sonra dağılıp kendi yaptıkları kanuna boyun eğerler. Ancak bu kanunların yürürlükte kalmasını sağlayacak ve kanunları uygulayacak bir güç de gereklidir. Bu da *yürütme gücüdür*. Yapılan yasalar sürekli bir nitelik taşıdıklarından ve aralıksız yürütülmeleri gerektiğinden, yürütme gücünün varlığı zorunludur. Bu nedenle de iyi kurulmuş bir devlette yasama gücüyle bunları uygulayıcı güç birbirlerinden ayrılmalıdır (Akarsu, 1967:81; Gülsoy, 2000:287).

Locke'a göre; yürütme gücünün, yasama gücü tarafından yapılan yasaların devamını sağlamak için sürekli ve aralıksız olarak çalışmasına karşılık, yasama gücü kanunları yaptıktan sonra gerektiğinde yürütücü güç tarafından göreve çağrılmak üzere dağılır. Çünkü yasama gücünün sürekli çalışması, yeni yasalar çıkarması karışıklıklara neden olacak ve halka yarardan çok zarar getirecektir.

Yürütme organı eylemlerinden dolayı sorumlu olup, kaynağını da yasamadan alır. Yürütme organının sorumluluğu, insan haklarının korunması bakımından zorunludur. Çünkü yürütme gücü büyük bir güçtür ve yasama gücü gibi adil ve bilinen yasalara uygun olarak yerine getirilmelidir. Yürütme gücü aynı zamanda ayrıcalık gücünü ya da yasa yapmanın ayrıntılarını düzeltme hakkını da içerir. Nitekim kısa süreli yasama oturumlarında çıkarılacak yasanın muhtemel tüm şartlarını önceden öngörüp açıklama pek mümkün değildir. Ancak yürütmenin bu ayrıcalık gücü de sınırlı olup, doğal yasanın ve öngörülemeyen bir kriz dışında yazılı yasanın sınırlarını aşamaz (Tannenbaum&Schultz, 2008:308-309).

Yürütme gücünün yanı sıra bir de *federatif* adı verilen bir gücün varlığını gerekli gören Locke'a göre; federatif güç, bir devletin başka devletlere karşı güvenliğini sağlayan bir kuvvettir. Bir toplumun üyesi ile başka bir toplum üyesi olan kişi arasındaki çatışma o toplumun bütününe ilgilendirir. Her toplum, başka toplumlar, başka devletler ya da toplumun dışında olan bütün kişilerle bağlantıları bakımından, doğa durumunda bulunurlar. Bu kuvvet savaş ve barış hakkını kendinde taşır. Yürütücü güçle federatif güç tamamen birbirlerinden farklıdır. Biri toplumun iç işlerinde yasaları uygular diğeri ise toplumun dış menfaat ve güvenliğini sağlar (Akarsu, 1967:81-82). Yürütme gücünü elinde bulunduran kuvvet, birtakım yazılı ve yerleşik kanunlara uymak zorundadır. Hal böyle olmakla birlikte savaş ve barışta karar verme, diğer devletlerle anlaşma yapma gibi yetkilere sahip federatif gücün yerleşik, ilan edilmiş yasaları olmadığından, bu kararlar ancak devletin çıkarları doğrultusunda alınabilir.

Yürütme ve federatif gücü ayrı ayrı nitelendirmekle birlikte, bu güçlerin farklı ellerde bulunmasının zor olacağına dikkat çeken Locke'a göre; gerçekte aralarında bir düzen bağlılığı olmayan kimselere devlet kuvvetlerini vermek tehlikelidir. Çünkü o zaman halkın kuvvetleri çeşitli kumandanların eline bırakılmış olur ki, bu da er geç düzensizlik ve kargaşa ile sonuçlanır. İşte bundan dolayı iyi düzenlenmiş her devlette, bütün diğer güçlerin kendisine bağlı olduğu tek bir yüksek güç bulunmalıdır. Bu da yasa koyucu güçtür (Karagöz, 1996:160).

Kuvvetler arasındaki ilişkiyi özetleyecek olursak; yürütme gücü yasamaya bağlıdır ve bu gücü kullananlar yasamaya karşı sorumludur. Yasama gerekli gördüğü hallerde yürütmeye verdiği yetkiyi geri alabilir. Yetkiler kötüye kullanılmışsa cezalandırır. Federatif güç ise, yasama ve yürütme güçlerine bağlı olarak ve onların emrinde görev yapar.

Locke'un kuvvetler ayrılığında yasama ve yürütme güçlerini birbirinden ayırması, her iki gücün üzerlerine düşen görevleri kişi haklarına ve yasalara uygun olarak yapmalarını sağlamak amacından kaynaklanmaktadır (Akin, 1987:139).

7. İHTİLAL HAKKI VE DEVLETİN ÇÖZÜLMESİ

Locke, bir toplumun yok olmasını engelleyecek, toplumda kargaşa ve anarşiyi önleyebilecek sınırlı yönetimi gerçekleştirmek amacıyla üçüncü yol olarak, insanlara ihtilal yapabilme hakkını tanıır. Halk toplumdaki en üstün güç olan yasama gücünü elinde bulunduranların, toplumun kuruluş amaçları olan kamu yararı ve iyiliğini gözetmediklerini, bireylerin hak ve özgürlüklerini korumada başarısız ve keyfi davrandıklarını gördüğü takdirde, kendi irade ve güveniyle vermiş olduğu hakları geri alır. Böylece bireylerin hak ve özgürlüklerini koruyamayan hükümeti düşürmekten, bir başka ifadeyle ihtilal hakkını kullanarak hükümete karşı kuvvet kullanmaktan başka yol yok gibidir. Bütün devlet düzenlerinde siyasal iktidarı kullanacak kişileri belirleyen birtakım kuralların, kuramların ya da kanunların var olduğunu ve de bu kurum ya da kurallar tarafından belirlenmiş yollardan başka herhangi bir yolla iktidarın elde edilemeyeceğini söyleyen Locke, iktidarın meşruiyet koşulunu iki şarta bağlar: Bunlardan biri iktidarın gasp edilmesi yani başkasının hakkı olan iktidarın kullanılmasıdır. Böyle bir iktidar gayrimeşrudur. Bu kimseler halkın kendilerine itaat etmesini de beklememelidirler. Gayrimeşru iktidarı belirleyen ikinci kriter de zorbalıktır. Zorbalık, iktidarın hiç kimsenin hakkı olmadığı biçimde kullanılmasıdır. Zorba, iktidarı kendi çıkarı doğrultusunda kullanan kişidir. Locke'a göre, kanunun bittiği yerde zorbalık (tiranlık) başlar. Kanun bittiğinde, zorbalık ve zulüm başladığında, insanların böyle bir yönetime karşı gelme, ayaklanarak hükümeti düşürme hakkı doğmuş olur. Çünkü başta siyasal iktidar, kamu yararına uygun olarak davranmak zorundadır. İktidar da insanların doğal durumda sahip oldukları ve sözleşme yaparken de bırakmadıkları bazı haklarla sınırlıdır. Dolayısıyla bu sınırlar aşıldığında, insanlar kendilerinde saklı hakları koruyabilmek için siyasal iktidarın kuruluş amacına aykırı davranarak sözleşmeyi hiçe sayan tiranlık yönetimine karşı isyan etmek hakkına sahiptir (Karagöz, 1996:162-169; Gülsoy, 2000:292-293).

Locke, insanların sosyal sözleşme ile kurdukları siyasal toplumun ve yönetimin üç durumda yeniden kurulacağını ifade etmiştir. Bu durumlardan ilk ikisi; yönetimin gasp edilmesi ve tiranlık (zorbalık) halleridir. Bu hallerde yasama gücünün kötüye kullanılması ve sınırlarının ortadan kaldırılması söz konusudur ki, bu da direnme hakkını doğurmaktadır. Direnme hakkının kullanılması sonucunda da yeniden orijinal sözleşmedeki koşullarla yeni bir yönetim kurulacaktır. Locke'un yönetimin yeniden kurulabilmesi bakımından öngördüğü üçüncü durum ise, yönetimin çözülmesidir ve burada da temel kriter yasamadır. Yönetimin çözülme sebeplerini de Locke kısaca şu şekilde saymıştır (Akarsu, 1967:83-85; Gülsoy, 2000:292-294; Tannenbaum&Schultz, 2008:310):

• İlk neden, yasama organının değişmesidir. Yasama organı parçalanır ya da kaldırılırsa, ardından çözülme olur. Çünkü yasama organı toplumun özü ve iradesidir.

• İkinci neden, yönetimin bozulması, otorite sahiplerinin iktidarlarını kötüye kullanmalarındır.

• Üçüncü neden, yasama ya da yürütme güçlerinin, kendilerine verilen yetkilere aykırı hareket etmeleridir.

Bu saydığımız durumların gerçekleşmesi halinde halkın çözülen yönetimin yerine, yeni bir yönetim kurma hakkı doğar.

SONUÇ

Locke, eşitlik gibi özgürlüğün de insan doğasından ileri geldiğini ve tüm halkın iradesini içeren toplum sözleşmesi sonucunda kurulacak siyasi mekanizmanın tek görevinin, insanlara baskıcı, meşru olmayan, zorlamacı ve tek taraflı bir biçimde tüm egemenliği bünyesinde toplayarak hükmetmektense, onların doğa durumundan gelen temel haklarını (yaşamın, özgürlüğün ve mülkiyetin korunması) korumak ve devletin çıkarlarındansa bireylerin çıkarlarına öncelik vermek olduğunu savunmuştur. Locke, bu yönetimin mutlak gücünün liberal ve eşitlikçi bir çerçevede ele alınarak mutlaka belirli bir düzeye indirgenmesi gerektiğini ve bunun ancak “kuvvetler ayrılığı” ilkesiyle gerçekleştirilebileceğini savunmuş, mutlak gücün kesin olarak en azından yasama ve yürütme olarak ayrılması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Kuvvetler ayrılığı ilkesini ortaya koyanlar, nereden gelirse gelsin yönetimde istibdat ve zorbalığı önleyecek kişi ve özgürlüklerini sağlayacak ve koruyacak bir yol aramaktadırlar. Bunun çözümünü de kuvvetlerin tek bir elde toplanmamasında bulurlar.

Yasama erki devlet gücünün, topluluğu ve üyelerini korumak için nasıl kullanılacağını yönetmeye hakkı olan erktir. Bir başka ifadeyle devletin kurallarını koyan güçtür. Yürütme erki ise, yasama organının koyduğu kurallar çerçevesinde hükümet işlerini yerine getiren güçtür. Yargı erki ise, konulan kurallara uyulmasını sağlayan, ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturan güçtür. Bu fikrin ilk sahibi olarak John Locke bilinir. Ancak belirtmek gerekir ki, Lock’un anlayışında yasama üstün olup yürütme ona bağımlıdır. Düşünürce göre, yargılama da ayrı bir güç olmayıp yasamaya bağlı bir faaliyettir. Daha sonra Montesquie, Locke’un çizdiği bu modeli zenginleştirerek devletin gücünün üç organa ayrılmasını ve bu güçlerin (günümüzdeki haliyle) yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılmasını öngörmüştür. Bu üç temel güç hem birbirlerinden bağımsız, hem de belirli bir kontrol mekanizmasıyla birbirlerini denetler konumunda olmalıdır.

Hukuk Devleti olma niteliğinin temelde aranan koşulların başında kuvvetler ayrılığının gerçekleştirilmiş, çoğulcu, özgürlükçü bir sistemin, yani demokrasinin toplumca benimsenmiş olması gerekir. Demokratik sistemlerin aksamasında çeşitli nedenler rol oynamakla birlikte, en sık ve yaygın biçimi antidemokratik uygulamalardır. Yani yasama, yürütme ve yargı arasındaki dengenin yürütme lehine bozulmasıdır ki Locke bunu devletin çözülmesi olarak ifade etmiştir. Kuvvetler ayrımı ile hükümetin etkili denetlenmesini gerçekleştirecek, hiçbir keyfi uygulamaya yer vermeyecek bir anayasa ve ona dayanan bir denge mekanizması, demokratik sistemin kalıcılığı için yaşamsaldır. Yargının, yasama ve yürütmeyi denetlemesi kadar, yasamanın da yürütmeyi denetlemesi gerekmektedir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi liberal ve laik siyasî felsefenin ürünü olup, mutlak monarşilerin baskıcı yönetimlerine karşı, kişi hak ve hürriyetlerini güvence altına almayı amaçlar. Kuvvetler ayrılığı ilkesini şu şekilde ifade edebiliriz; kamu hizmetlerinin iyi işleyebilmesi ve kişi hürriyetlerine saygılı olunabilmesi için çeşitli devlet fonksiyonlarının (yasama-yürütme-

yargılama) birbirlerine karşı belli bir bağımsızlığı olan organlar tarafından kullanılmalıdır (Gözler, 2008a:123)

Kuvvetler ayrılığı ilkesi yazılı anayasalar içinde ilk kez 1787 tarihli Amerikan Anayasası'nda ifadesini bulmuştur. Daha sonra 19. ve 20. yüzyılda diğer ülkelere de yayılmıştır. Mutlak monarşilerin baskıcı yönetimlerine karşı, kişi hak ve hürriyetlerini güvence altına almayı amaçlayan ve hukuk devleti ilkesinin olmazsa olmaz şartlarından olan kuvvetler ayrılığının Türk hukuk sistemimize etkileri konusuna kısaca değinecek olursak, söz konusu ilkenin hukuk sistemimize ilk girişi II. Meşrutiyet Dönemine rastlamaktadır. Bilindiği üzere Birinci Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi'ye kadar hukuk tarihimiz, monarşik ve teokratik yapıya sahiptir. Bu nedenle yasama hakkı ilahî bir üst kurumda, yürütme hakkı ise padişahıdır. Bu yüzden bahsolunan ilkenin, ortaya atılma amacının paralelinde bir ihtiyaç göstermez. Birinci meşrutiyetin hukuk tarihimize kazandırdığı yenilik parlamentodur. Bu dönemden itibaren 1908 II. Meşrutiyet dönemine kadar mevcut sistem monarşik-teokratik yapıda parlamentoculuk olmuştur. 1909 yılı anayasa değişikliklerinin akabinde Osmanlı Devleti kuvvetler ayrılığı ile karşılaşır. Daha sonra milli mücadele döneminde hazırlanıp kabul edilen Türkiye Devleti'nin ilk anayasası sayılan 37 maddelik 1921 Anayasası, kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemini kabul etmiştir. 1921 Anayasası olağanüstü dönem anayasası olup, milli mücadelenin daha kolay kazanılabilmesi için kuvvetlerin tek elde toplanmasını uygun görmüş ve yasama ile yürütme kuvvetlerini mecliste toplayıp meclis hükümeti sistemini benimsemiştir. Yasama erkinin yürütme kuvvetini hasretmesi şeklinde açıklanabilecek bu rejim 1924 anayasasına kadar ufak tefek değişikliklere rağmen (cumhuriyetin ilanı gibi) devam etmiştir. Türk hukuk tarihinin en ciddi ve en modern ilk anayasası olan 1924 anayasası kuvvetler birliği ve görevler (fonksiyonlar) ayrılığı sistemini getirirken; kuvvetler ayrılığı ilkesine, Türkiye Cumhuriyeti anayasaları içinde ilk yer veren, 1961 anayasası olmuştur. Bu anayasa ile kuvvetlerin yumuşak ayrılığı anlamına gelen parlamenter sistem kabul edilmiştir. 4. maddesinde "Egemenlik; kayıtsız şartsız milletindir" diyen anayasanın 5. maddesinde yasama yetkisinin meclise ait olup devredilemeyeceği; 6. maddesinde yürütme görevinin kanunlar çerçevesinde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunca yerine getirileceği; 7. maddesinde ise yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce yerine getirileceği ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere, bu anayasa ile yasama ve yürütme organları hukuki açıdan birbirlerinden ayrılmış; yargı yetkisi bağımsız mahkemelere verilmiş ve yasama organının işlemlerine karşı denetleme organı olarak Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. 1982 Anayasası da hukuken bu rejimi benimseyip devam ettirmiştir.

Çağdaş uygarlığa, birbirini tamamlayan, birbirini geliştiren bilimsel ve sanatsal gelişmelerin üst üste yükselmesiyle erişilmiştir. Bu bağlamda John Locke da yaşadığı dönemin yanı sıra sonraki yüzyıllarda dahi etkileri devam eden, günümüz devlet yapılarının oluşumunda da önemli etkiye sahip olan ünlü bir düşünürdür. Onun kuvvetler ayrılığı konusunda başlattığı ve sonraki dönemlerde başka düşünürlerce geliştirilen fikirleri, bugün hukuk devletinin temel koşulları arasında sayılan, insan haklarının korunmasını sağlayan ve günümüz devletlerinde genel olarak kabul gören bir ilke haline gelmiştir. Yine mülkiyet kavramına verdiği geniş anlam ve önemle, mülkiyetin yasama gücü ile korunabileceğini savunması, daha sonra iyice yaygınlaşacak olan parlamenter meşrutiyet anlayışına büyük katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- AKARSU, Bedia (1967), **John Locke'un Devlet Felsefesi**, Ayır Baskı, Felsefe Arşivi, Sayı:12, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- AKIN, İlhan F. (1987), **Kamu Hukuku**, 5.Bası, Beta Yayını, İstanbul.
- AKİPEK, İlhan (1952), "Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasında Amil Olan Fikirler", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 9(1), ss.167-182.
- AKİPEK, İlhan (1953), "John Locke'un Siyasi Fikirleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 10(1), ss.255-268.
- AKİPEK, İlhan (1954), "John Locke'un Mülkiyet Hakkındaki Fikirleri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(1), ss.514-524.
- ARNHART, Larry (2004), **Plato'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi**, Çev.: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara.
- BAKIRCI, Fahri (2004), **John Locke'ta Mülkiyet Anlayışı**, Babil Yayınları, Ankara.
- BOUILLON, Hardy (1998), **John Locke**, Çev.: Ali İbrahim Savaş, Liberte Yayınları, Ankara.
- CEVİZCİ, Ahmet (2001), **Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi**, Asa Kitabevi, Bursa.
- ÇETİN, Halis (2002), "Liberalizmin Tarihsel Kökenleri", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 3(1), ss.79-96.
- ÇETİN, İsmail (1994), "John Locke'da Ahlak Kurallarının Kaynağı", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, 6(6), ss.167-176.
- CORCUFF, Philippe (2008), **Siyasetin Büyük Düşünürleri: Siyaset Felsefesinde Eleştirel Güzergahlar**, Çev.: Aziz Ufuk Kılıç, Versus Yayınları, İstanbul.
- DAHL, Robert (1993), **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev.: Levent Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği- Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Ankara.
- GÖZE, Ayferi (1995), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul.
- GÖZLER, Kemal (2008a), **Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş**, 3.Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- GÖZLER, Kemal (2008b), **Anayasa Hukukuna Giriş**, 13.Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- GÜLSOY, M.Tevfik (2000), "John Locke'un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4(1-2), ss. 275- 296.
- HAYEK, Friedrich A. (1995), **Kanun, Yasama Faaliyeti Ve Özgürlük (Sosyal Adalet Serabı)**, Çev.: Mustafa Erdoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HAYEK, Friedrich A. (1997), **Hukuk, Yasama ve Özgürlük (Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni)**, Çev.: Mehmet Öz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HOBBS, Thomas (1651), **Leviathan**, Çev.: Semih Lim, 1995, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KARAGÖZ, Yıldız (1996), **Thomas Hobbes ve John Locke'ta Siyaset Felsefesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Erzurum.
- KUZU, Burhan (1997), **Türkiye İçin Başkanlık Sistemi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- LOCKE, John (1940), **Of Civil Government**, Book 2, Chapter 5, London.
- LOCKE, John (1995), **Hoşgörü Üzerine Bir Mektup**, Çev.: Melih Yürüşen, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- LOCKE, John (2000), **Two Treatises of Government**, İnternet Sitesi: <http://site.ebrary.com/lib/erciyes/docDetail.action?docID=2001977&p00=john%20locke>, Erişim Tarihi: 10.03.2009.

ÖZER, Attila (2003), **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara.

ÖZER, Attila (1998), **Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği**, 2.Baskı, Ankara.

POLLOCK, Frederick (1904), **Locke's Theory of the State**, İnternet Adresi:
<http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/locke/thestat>, Erişim Tarihi: 19.03.2009.

RUSSEL, Bertrand (1948), **History of Western Philosophy**, London.

SABINE, George (1969), **Siyasal Düşünceler Tarihi II**, Çev.: Alp Öktem, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara.

ŞENEL, Alaaddin (1982), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Sevinç Matbaası, Ankara.

TANNENBAUM, Donald ve SCHULTZ, David (2008), **Siyasi Düşünceler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri**, Çev.: Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara.

TUNÇAY, Mete (1969), **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Cilt: 2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, ss. 113-181.

YAYLA, Atilla (1998), **Siyaset Teorisine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.